

УДК (083.71).003.1.332.144

Ю.М. Попова,

Полтавський національний технічний університет ім. Ю.Кондратюка

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ „МІСТО”

Систематизовано критерії, згідно яких поселення відносять до категорії міста, проаналізовано підходи представників різних наукових дисциплін до визначення цього поняття, охарактеризовані функції, притаманні містам. Автором наведено визначення міста з економічної точки зору, що дозволяє у подальшому розширити наукові розробки у сфері регіональної економіки.

In the article was systematized criterions of cities, analyzed approaches different branch of science that determined this definition, characterized functions of cities. Author determined the definition of city from economic point.

Ключові слова: населений пункт, урбанізація, місто, функції міста, система.

Вступ. В сучасних умовах актуальною проблемою регіональної економічної політики є активізація розвитку населених пунктів, зокрема міст. Саме міста протягом віків виступали головними осередками цивілізації та центрами (культурними, політичними, економічними, науковими тощо) регіонів і країни. Процеси урбанізації та зростаючий вплив міст на життя людей перетворюють місто на важливий об'єкт дослідження, яке потребує чіткого наукового тлумачення дефініції „місто”, критеріїв, що його характеризують та функцій, які воно виконує.

Питання особливостей формування мережі міст та їх функціонування турбували багатьох вчених соціологів [1, 10, 13], істориків [6] та географів [15]. Результати методологічних проблем планування міського розселення викладені в роботах Муравйова Є.П. та Успенського С.В. [14]. Важлива інформація про культурну й матеріальну спадщину міст зосереджена в працях Кубійовича В. З. та Рішарда Броля [11,16].

Постановка задачі. Узагальнити критерії, згідно яких поселення відносять до категорії міста, проаналізувати підходи представників різних наукових дисциплін до визначення цього поняття, охарактеризувати функції, що виконують міста. Сформулювати визначення міста з економічної точки зору з метою розширення у подальшому наукових розробок у сфері регіональної економіки.

Результати. При віднесенні населеного пункту до категорії міста науковці використовують ряд критеріїв:

- 1) чисельність населення міста і функції, котрі воно виконує [3, с. 321];
- 2) кількість населення; види занять мешканців (переважно не пов'язані з сільським господарством); тип забудови території; благоустрій оселі; традиції [13, с. 13];
- 3) людність поселення; багатосторонність промислу; наявність ринку у вигляді постійного товарообміну на місті поселення, тобто товарний характер виробничої діяльності [4].

С. Успенський та Є. Муравйов до цих критеріїв додають політичну й культурно-організаційну функції і дають таке визначення міста: „Город – это населенный пункт, жители которого заняты разнообразными видами хозяйственной деятельности. Он является элементом территориального разделения труда в обществе и выполняет политические, организационные и культурные функции в отношении тяготеющей к нему территории” [14, с. 11].

У світовій практиці поки що не існує єдиного загальноприйнятого визначення міста. Враховуючи вищезазначені критерії, науковці застосовують різні підходи і виділяють принаймні один „головний критерій” при формулюванні дефініції „місто”. Це зумовлює різні його визначення:

Місто – великий населений пункт, мешканці якого зайняті головним чином у промисловості і торгівлі, а також у сферах обслуговування, управління, науки, культури [3, с. 321].

Місто – територіально-концентрована форма зосередження різних сфер (матеріальної та нематеріальної), галузей і видів діяльності, а отже – і головної продуктивної сили та стилю життя [7, с. 435].

Місто – значний населений пункт, який відповідає певним вимогам структури господарського, соціально-культурного комплексу, його благоустрою, кількості населення, його соціального складу [2].

Місто – поселення замкненого типу, з особливими (міськими) правами, з більшою кількістю мешканців, зайнятих – у протилежність до

хліборобського сільського оточення – головню у ремісничо-промисловому виробництві, в торгівлі й транспорті, а також в адміністрації та в різного роду культурних і суспільних установах і вільних професіях, а лише подекуди (в малих містах і містечках) і в сільському господарстві [8, с. 1585].

„Кожне місто є природно-техногенним комплексом, складовою частиною ландшафтної сфери, перетвореної зусиллями багатьох поколінь людей. Його основу становлять техногенні комплекси – оборонні вали, рови, стіни, житлові будинки, промислові і культурні споруди, водосховища з греблями, мости тощо. Але загалом місто – це не лише вписані в природний ландшафт споруди різного призначення, а й своєрідні форми співжиття людей, осередки цивілізації, центри культурного притягання” [6, с. 23].

„Город — это его инфраструктура, комплекс градообразующих предприятий и управляющий механизм, но прежде всего это люди” [1, с. 8].

„Долговременное скопление людей и их жилищ, занимающее значительное пространство и расположенное в центре крупных коммуникаций” [15].

„Сложная, открытая, динамичная, искусственно-естественная система” [12, с.31].

Понятие города является условным и обозначает населенный пункт, согласно законодательству данного государства, к категории городов [10].

Город есть место, приспособленное для общежития социальной группы сложного характера, внутренне дифференцированной и получившей определенную правовую форму [5].

Слід зазначити, що представники різних наукових дисциплін до визначення поняття „місто” підходять по-різному [1, 4, 6, 10-16]:

1) з економічної точки зору місто – це перш за все населений пункт, переважаюча кількість жителів якого не пов’язані професійно з сільським господарством;

2) у просторовому аспекті місто асоціюється з тим місцем, де зосереджуються населення, житло. Це деяка точка простору, де перехрещуються дороги, комунікації, соціальні інститути і взагалі життя;

3) соціальний аспект урбанізації в якості головної ознаки міського поселення зазвичай використовує термін „міський спосіб життя”.

В. Кубійович пропонує комплексну економіко- соціально-географічну характеристику міста і дає його визначення як „поселення, що зосереджує на невеликій території значну кількість людей, які займаються несільськогосподарським виробництвом, а зайняті у промисловості, торгівлі та інтелектуальних професіях” [11, с. 466].

У соціології міста дається його визначення як внутрішню диференційованої підсистеми суспільства, що склалася в процесі суспільного територіального розподілу праці, і яка забезпечує в основних рисах відтворення його цілісної структури.

В теорії містобудування місто характеризується як середовище, що включає до себе систему соціальних інститутів, які забезпечують життєдіяльність міського населення, як створена людиною сфера, необхідна для різнобічної діяльності.

Визначальною ознакою міста є різноманітність функцій, які воно виконує. Їх поєднання, масштаб і територіальна орієнтація визначають головні обов’язки, які виконує місто в житті країни і регіону. Чим різноманітніший склад і більший масштаб розвитку функцій, виконуваних містом, тим вища його роль у суспільстві.

Функції міста – це основні види діяльності, котрі виконують його мешканці. Виділяють такі групи функцій [7, 16]:

1) містоутворюючі (спеціалізовані, екзогенні) – визначають економічну базу міста. Містоутворюючі галузі господарства є тією основою, яка забезпечує розвиток міста, характеризує його спеціалізацію, місце у системі суспільного виробництва і розподілу праці та виконувану роботу містом для задоволення потреб власного населення, регіону та країни в цілому. До екзогенних відносять виробничі функції (промисловість, будівництво, транспорт), спрямовані на позаміський ринок, вищі учбові заклади, туризм і санаторні заклади.

2) містообслуговуючі (ендогенні) – виконує промисловість, що виготовляє продукцію для реалізації населенню міста, мережа торгівлі, початкова освіта, первинне медичне обслуговування, розраховані на місцеве населення, комунальне господарство, побутове обслуговування, місцеве самоврядування. Тобто, це функції міста, котрі виконуються виключно по відношенню до свого населення. Хоча внутрішні функції носять вторинний характер, вони виступають додатковим фактором росту міста, зокрема, справляють значний вплив на його забудову та благоустрій. За співвідношенням містоутворюючих (екзогенні функції) та містообслуговуючих (ендогенні функції) галузей визначається рівень економічної ролі міста у регіоні чи країні.

Висновки. Удосконалення механізму економічних відносин в місті є важливим напрямом економічних досліджень. Отже, на нашу думку, доцільно розглядати місто як історично сформований населений пункт, котрий здійснює містоутворюючі та містообслуговуючі функції, є динамічною системою, в якій відтворюються економічні, соціальні, політичні, екологічні, демографічні та інші відносини.

Відповідно до Закону України „Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” [9, с.195.] на рівні міста передбачена розробка генеральних планів та прогнозів економічного і соціального розвитку. Останніми роками міста складають також стратегії розвитку. Комплекс таких документів дозволяє визначити проблеми, цілі та напрями їх вирішення з урахуванням інтересів територіальної громади, міської влади та підприємницьких структур. Проте вищезазначені документи не узгоджені між собою, оскільки розробляються автономно. Це призводить до зниження їх ефективності. Тому доцільно сформувати механізм, який би узгоджував взаємодію комплексних документів і забезпечив сталий соціально-економічний розвиток міста.

Список використаних джерел:

1. Баранов А.В. Социально-демографическое развитие крупного города. – М. – 1981 с.
2. Библиотека Воеводина [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://enbv.narod.ru>.
3. Большая советская энциклопедия. 3-изд., Т. 2, М.: «Советская энциклопедия». – 1972. – 608 с.
4. Вебер М. Город [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rels.obninsk.com/Cd/Sdc/free>.
5. Велихов Л.А. Основы городского хозяйства [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rels.obninsk.com>.
6. Верменич Я. В. Теоретико-методологічні проблеми історії урбаністики / Я. В. Верменич // Український історичний журнал. – 2004. – №3. – с.21-37.
7. Економічна енциклопедія. Т. 2. / Редкол.: С. В. Мочерний та ін. – К.: „Академія”. – 2001. – 848 с.

8. Енциклопедія українознавства. Т 4., Львів. – 1994. – 1600 с.
9. Закон України „Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” // Відомості Верховної Ради. – 2000. – №25. – с.195.
10. Зеленев Л.А. Социология города: Учеб. пособие для студ. Высш. Учеб. заведений. – М.: гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 192 с.
11. Кубійович В. З антропології Нового Санча / В. Кубійович // Володимир Кубійович. Наукові праці. Том 1. – Париж. – Львів. – с. 286-506.
12. Лаппо Г. М. География городов: Учебное пособие для географических факультетов вузов. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. – 480 с.
13. Матяш С. Человек в городе: Социол. очерки. – К.: Политиздат Украины, 1990. – 223 с.
14. Муравьев Е.П., Успенский С.В. Методологические проблемы планирования городского расселения при социализме. – Л. – 1974. – 128 с.
15. Ратцель Ф. Земля и жизнь. Сравнительное землевладение. – Спб.: типолит. книгоиздат. т-ва «Просвещение», 1905. – Т.1 – 736 с. – Т.2 – 736 с.
16. Рішард Б. Місто: визначення та функції / Б. Рішард // Економічний часопис. – XXI. – №9. – 2001. – С. 25-29.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2009 р.

ТОВ "ДКС Центр"